

ιστορικῆς τοῦ ἀρχαίου τῶν Ἀθηνῶν δήμου μεγαλοπρεπείας, ἐγένοντο βάσις εὐρυτάτη, ὑπόδειγμα ἀσφαλέστατον καὶ γενναυιάτατον διὰ τὴν νεωτέραν τέχνην, ἥτις, ἐπὶ τῶν συντριμμάτων ἐκείνης ἰδρυθεῖσα, δι' αὐτῶν τρέφεται καὶ θὰ τρέφηται ἐν ὄσῳ καὶ ὁ τελευταῖος κίων ἴσταται ὑπερήφανος μάρτυς τῆς ἀρχαίας δόξης, κλαίων ὁμῶς τὰ περὶ αὐτὸν συντριμματα καὶ τὸ καταπεσοῦν τῆς τέχνης ὕψος.

ΙΛΚ. Χ. ΔΡΑΓΑΤΗΣ.

ΟΙ ΓΑΛΛΟΙ ΔΟΥΚΕΣ ΤΩΝ ΑΘΗΝΩΝ

Συνέγραμμά καὶ τίτλος· ἰδί σελ. 741.

Γ'

Αἱ Ἀθηναὶ κατὰ τοὺς μέτους αἰῶνας ὑπερεῖχον ὡς πρὸς τὸν πολιτισμὸν, τὸν πλοῦτον καὶ τὴν ἄλλην κομψότητα τοῦ βίου πολλῶν μεγάλων τῆς Εὐρώπης πόλεων, οἱ δὲ τῶν Ἀθηνῶν δοῦκες ἐλογίζοντο ἐκ τῶν πρώτων ἡγεμόνων τῶν χρόνων ἐκείνων, μετὰ τοὺς βασιλεῖς. Ὁ Μουντάνερ, ὅστις ἐγίνωσκε πάσας τὰς εὐρωπαϊκὰς αὐλὰς, εἶχε δὲ διακρίψει ἐπὶ πολὺ ἐν ταῖς παρὰ τὴν Μεσόγειον χώρας, αἵτινες ἦσαν τότε αἱ ἀκμαιόταται ἐν τῷ κόσμῳ. λέγει· «ἡ ἀλήθεια εἶνε ὅτι ὁ δούξ τῶν Ἀθηνῶν ἦτο εἷς ἐκ τῶν ἐυγενεστάτων ἀνδρῶν τῆς Ῥωμανίας καὶ ἐκ τῶν μεγίστων, πλὴν τῶν βασιλέων.» Διὰ μακρῶν ἔπειτα ἀφηγεῖται τὰ περὶ εὐδαιμονίας τῶν Ἀθηνῶν καὶ τῶν περιχώρων αὐτῶν, τῆς ἐλευθεριότητος τῶν δουκῶν καὶ τοῦ μεγαλείου τῶν ἑορτῶν, ἃς ἐτέλουν. Ἡ πόλις ἦτο εὐρύχωρος, εἶχεν οἰκοδομήματα πολυτελῆ καὶ λαμπρὰ ἐκκλησίας, ὧν οἱ Βαυαροὶ μετὰ θραβάρου ἀφροντισίας ἐξηφάνισαν τὰ ἔχνη κτιζόντες τὴν νεωτέραν πόλιν. Ὁ Παρθενῶν ἦτο ἔτι ἀκέραιος καὶ λαμπρὸς, ὑπερεῖχε δὲ τοῦ δουκινοῦ παλατιοῦ, ὕπερ εἶχε κτισθῆ καὶ αὐτὴ ἐπὶ τῆς ἀκροπόλεως. Οἱ ἀγροὶ, οἵτινες τῶρα εἶνε ξηροὶ καὶ πλήρεις κονιορτοῦ, ἐκαλύπτοντο τότε ὑπὸ κωμῶν, δεξμενῶν, ὑδραγωγείων, ἅτινα διέχεον παντοῦ τὰ τε ὕδατα τῶν ρυάκων καὶ τὰ ὄμβρια καὶ καθίστων εὐφορον τὴν γῆν. Ὁ βάρβαρος καὶ ἡ μεταξὺ ἀφθόνως ἐκαλλιεργοῦντο ἐν ταῖς χώραις ταύταις καὶ ἐξόχως ἀρμολιάς εἰς τὴν τσιαύτην καλλιέργειαν καὶ παρεῖχον ἐργασίαν εἰς τὰ πολλὰ ἀνά τὸ δουκάτον ὑφαντήρια. Τὰ δὲ ἐν τούτοις παρχόμενα ὑφάσματα μετεκομίζοντο ὑπὸ τῶν ἐν Πειραιεὶ πλοίων εἰς πάσας τὰς ἀγορὰς τῆς Ἰταλίας καὶ τῆς Γαλλίας.

Τὶ μένει σήμερον ἐξ ὅλων τούτων; Ὁ Περθενῶν ἡκρωτηριασμένος, ὁ ἔλαιον ἔν εἶδεν ὁ Οἰδίπους, ὁ Θυμὸσπαρτος Ἰμητὸς πλήρης πάντοτε μελισσῶν καὶ τέλος ἡ ἄσας τῆς Κηφισίας, τῆς ὁποίας τὰ χλοερὰ δένδρα σκιαζοῦσιν εἰς τὰς ὑπαιρέας τοῦ Πεντελικοῦ τὰς ἐξηραμένους σχεδὸν πηγὰς τοῦ Κηφισοῦ. Ἀλλ' ἀναμέσον τῶν ἐρεπίλων καὶ τῆς πενίης ἀναστρέφεται καὶ

ζῆ φυλὴ πλήρης δραστηριότητος καὶ εὐφυίας, ἠρωϊκῆ καὶ ὀλιγαρχικῆς, τῆς ὁποίας ἡ πρὸς τὸ μέγα μέλλον καὶ τὰς τύχας τοῦ ἑλληνισμοῦ ἀδιάσειστος πίστις ὑπογλυκαίνει τὰς πικρὰς δυσχερείας τοῦ νῦν βίου, ὅστις τοιοῦτος ὢν, εἶνε τὸ ἐπακολούθημα τοῦ μεγάλου ἀγῶνος, ἐν ᾗ-ρατο ὑπὲρ τῆς ἑαυτῆς ἀνεξαρτησίας.

Ἡ φραγκικὴ κατάρτησις δὲν διετάραξε τὴν ὕλικὴν εὐημερίαν, ἧς τέως ἀπήλαυον αἱ Ἀθηναί. Αἱ συνθήκαι, ἃς ὁμολόγησε πρὸς τοὺς ἡττηθέντας ὁ Ὄθων δὲ Λαρόσης καὶ τὰς ὁποίας, ὡς εἶδομεν, ἀπαρσαλεύτως ἐτήρησαν οἱ διάδοχοι αὐτοῦ, ἀφῆκαν εἰς τοὺς Ἕλληνας κατοίκους ἀνεπαφὰ πάντα τὰ δικαιώματα, ἃ εἶχον καὶ ἐπὶ τῶν αὐτοκρατόρων τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Τοὺς Βυζαντίους διεδέχθησαν ἐν πᾶσιν οἱ Φράγκοι καὶ οὐδὲν πλέον, ὁ λαὸς ἐτέλει τοὺς αὐτοὺς φόρους καὶ ἀπήλαυε τῶν αὐτῶν προνομίων. Τοῦτο δὲ ἐπραξάν οἱ Φράγκοι καὶ ἐνεκα τῆς ἐμφύτου εἰς αὐτοὺς ἐλευθεριότητος καὶ διότι φύσει ἐπεβάλλετο εἰς αὐτοὺς ὁ κατὰ τὴν Ἀνατολὴν πολιτισμὸς, πολὺ μᾶλλον προηγημένος τότε τοῦ κατὰ τὴν Δύσιν. Πλὴν τούτου καὶ αὐτὸ τὸ συμφέρον τῶν ὑπηγούρευεν εἰς τοὺς Φράγκους κατακτητὰς νάκολουθήσωσι τὴν τοιαύτην πορείαν. Οἱ Ἕλληνες κτηματῆαι εἶχον μεγίστας προσόδους, τὸ μὲν ἐκ τῶν ἑαυτῶν ἀγρῶν τὸ δὲ καὶ ἐκ τῶν ἐργοστασίων. Οἱ τακτικοὶ φόροι, οὓς ἐτέλουν, ἐξήρκουν καὶ εἰς συντήρησιν τοῦ στρατοῦ καὶ τῆς πολυτελοῦς αὐλῆς τῶν δουκῶν καὶ εἰς πλουτισμὸν τῶν στρατιωτῶν των. Ἄν οἱ Φράγκοι ἤθελον ἐκδιώξει διὰ τῆς βίας τοὺς ἰδιοκτῆτας ἐκ τῶν κτημάτων των, ἡ πηγὴ τῶν προσόδων τοῦ δουκάτου ἤθελεν ἐξαντληθῆ. Ὀρθότατα λοιπὸν σκεφθέντες ἀπεφάσισαν νάφῃσωσιν εἰς τοὺς ἐντοπίους τὰς εὐφορτέρας καὶ παραγωγικώτερας γαίαις. Τὰ ἀπονεμηθέντα εἰς τοὺς μεγάλους τοῦ δουκῆς ὑποτελεῖς τιμάρια ἐλήφθησαν ἐκ τῶν εἰς τοὺς αὐτοκράτορας ἀνηκόντων κτημάτων ἢ τοῦλάχιστον ἐξ ἰδιωτικῶν κτήσεων, κειμένων εἰς τὰ μέρη τὰ μᾶλλον ἀπομεικρυσμένα ἀπὸ τῶν βιομηχανικῶν κέντρων· τοῦτο μαρτυροῦσι καὶ τὰ μέχρι τοῦδε διασωθέντα ἐρεπίια φραγκικῶν πύργων, ἅτινα πάντα κείνται ἐν τόποις λίαν ἀποκέντροις. Ἡ ἐλευθερία καὶ ἡ ἀσφάλεια, ὧν ἀπήλαυον οἱ Ἕλληνες, ἔκαμον αὐτοὺς νά λησιμονῶσι μέχρι τινὸς ὅτι ἐγένετο δορυάλωτος ἡ πατρίς των καὶ ἤρχισαν νά ταυτίζωσι τὰ συμπεφέροντά των πρὸς τὰ τοῦ κατακτητοῦ. Ἐπειδὴ δ' ἦσαν στρατιῶται ἀνδρεῖοι ἅμα καὶ ἔμποροι ἐπιτήδειοι, ἔτυχον παρὰ τῶν δυναστῶν αὐτῶν τῆς ἀδείας τοῦ ὀπλοφορεῖν, κατασταθέντες οὕτως ὅχι μόνον πλουτισμοῦ ὄργανα, ἀλλὰ καὶ ἐπίκουροι ἐν πολέμῳ πολυτιμοὶ τῶν Φράγκων δυναστῶν των. Τόση δ' ἐγένετο ἡ ἀνάμιξις μεταξὺ κατακτητῶν καὶ κατακτηθέντων, ὥστε

εὐλόγως δύναται τις νὰ εἶπῃ ὅτι δὲν λέγει φροῦ-
δά τινα καὶ μάταια ὁ Μουντάνερ ἀποφαινόμενος
ὅτι γαλλικὴ ἀληθῶς χώρα ἦτο τότε ἡ Ἑλλάς.

Οὕτως εἶχον τὰ πράγματα ὅτε ἀνέλαβε τὴν
διοίκησιν ὁ διάδοχος Γουίδωνος τοῦ Β', Γαλιτέ-
ρος ὁ Βριέννης. Ὁ ἡγεμὼν οὗτος ἀνῆκεν εἰς πε-
ριφανῆ οἰκογένειαν, εἰς ἣν εἶχεν ἐπικλώσει ἡ
μοῖρα νὰ διανύῃ ἀπὸ γενεᾶς εἰς γενεάν ἔνδο-
ξον ἄμα καὶ πολὺδακρυ στάδιον. Ὁ πρόπαπ-
πος αὐτοῦ ἦτο βασιλεὺς τῆς Σικελίας καὶ ἀπέ-
θανε καθειργμένος. Ὁ πάππος του ὑπῆρξε κό-
μης τῆς Ἰόπης, ἐνέπλησε διὰ τῆς φήμης τῶν
κατορθωμάτων του τὴν Συρίαν, ἐνεποίησε δει-
σιδαίμονα φρίκην εἰς τοὺς Σαρακηνούς καὶ τέ-
λος συλληφθεὶς ὑπ' αὐτῶν ἐκρυσάθη ὑπὸ τὰ
τείχη τῆς πρωτεύουσας του. Ὁ πατὴρ του
τέλος ἦτο εἰς ἐκ τῶν τριακοσίων ἐκείνων, οἵ-
τινες ἐπωνομάσθησαν οἱ ἰππῶται τοῦ θανάτου
καὶ ἔπεσαν ἡρωϊκῶς μετὰ τῶν συστρατιωτῶν
του πάντων εἰς τὴν ἐν Γαλιάνῳ μάχην. Καὶ αὐ-
τὸς τέλος ὁ δούξ Γαλιτέρος δὲν ἠδυνήθη νὰ
διαφύγῃ τὴν μοῖραν. Φιλόδοξος καὶ αὐτὸς ὢν
καὶ ἡρωϊκός, ὡμοίασε καὶ κατὰ τὸν τραγικὸν
θάνατον πρὸς τοὺς προγόνους του καὶ συμπα-
ρέσυρεν ἐν τῇ καταστροφῇ του καὶ τὴν τύχην
τῶν Ἀθηνῶν.

Ἡ γεωγραφικὴ θέσις τοῦ δουκάτου, ἐκτιννο-
μένου ἀπὸ τοῦ Πειραιῶς μέχρι τοῦ Ἀρμουροῦ καὶ
ἀπὸ τοῦ Αἰγαίου μέχρι τοῦ κόλπου τοῦ Βόλου,
εἰξέθετεν αὐτὸ ἀπὸ πλείστων μερῶν εἰς τὰς προ-
σβολὰς τῶν πολεμίων. Ὄθεν ἔσπευσε ὁ δεσπό-
της τῆς Ἡπείρου νὰ ὑπερβῇ τὰ ὄρια τῶν κτή-
σεων τοῦ νέου δουκῆς, ἐλπίζων ὅτι ἤθελε τα-
χέως ἐπιφερόμενος ἐπιτύχει τοῦ σκοποῦ του
πρὶν ἢ προφθάσῃ ὁ δούξ νὰ στερεώσῃ τὴν ἐξου-
σίαν του ἐν τῷ νέῳ του κράτει.

Ὁ Γαλιτέρος πάλιν, μ' ἄλλων νῆντιταχθῆ
κατὰ τοῦ δεσπότη, δὲν ἐσκέπτετο μόνον πῶς
νὰ διατηρήτῃ τὸ ὑπάρχον κράτος του, ἀλλ' ἤθε-
λεν εἰ δυνατόν καὶ νὰ ἐπεκτείνῃ αὐτὸ πραγμα-
τῶν τὰ φιλόδοξα τοῦ προκατόχου του σχέ-
δια. Τούτου δὲ τὸ μοιραῖον παράδειγμα ἀκολου-
θῶν, ἐνόμισεν ὅτι θὰ ἐξησφάλιζε τὸν θρίαμβόν
του ἂν προσεκάλει εἰς βοήθειάν του τοὺς φοβε-
ροὺς Καταλάνους, καθ' ἃ ἐσχεδιάζεν ὁ Γουίδων
ὁ Β', οἵτινες ἦσαν τότε κατεσκευασμένοι εἰς τὴν
τῆς Μακεδονίας Κασσάνδραν, τὴν παλαιὰν Πο-
τίδαιαν.

Ἄς εἰπῶμεν ὀλίγας λέξεις καὶ περὶ τῆς ἐται-
ρίας τῶν Καταλάνων, ἵνα νοηθῇ εὐκόλως καὶ ὁ
κίνδυνος, ὃν ἐμελλε νὰ ἐπενέγῃ ἡ εἰς τὰ πράγ-
ματα τῆς Ἑλλάδος ἀνάμιξις των καὶ ἡ δεινὴ
καταστροφὴ, ἣτις ἐμελλε νὰ ἦνε τῆς ἀναμιξέως
ταύτης τὸ ἀναπόφευκτον ἐπακολούθημα.

Ἡ μεγάλη τῶν Καταλάνων Ἐταιρεία εἶχε
κατέλθει τὸ πρῶτον εἰς τὴν Ἀνατολὴν, ἠγουμέ-
νου Ῥογήρου τοῦ Ἀνθροῦ (Roger de Flor),

ἵνα δώσῃ βοήθειαν εἰς τὸν αὐτοκράτορα Ἀν-
δρόνικον. Ἐκλιπόντος μετ' ὀλίγον τοῦ Ῥογήρου
ἡ Ἐταιρεία ταχέως ἐλησμόνησε τὸν σκοπὸν τῆς
καταβάσεώς της καὶ ἔστρεψε τὰ ὄπλα κατ' αὐ-
τοῦ τοῦ Ἀνδρόνικου, ἐπὶ ἑπτὰ δὲ συνεχῆ ἔτη
ἐλεηλάτει πᾶσαν τὴν χώραν τὴν ἐκτεινομένην
ἀπὸ τῆς Καλλιπόλεως μέχρι τοῦ Βυζαντίου.
Μετὰ ἑπτὰ ἔτη μὴ εὐρίσκουσα πλέον λείαν ἐ-
παρκῆ, διότι εἶχεν ἐντελῶς ἐξαντλήσει τὰ μέρη
ἐκεῖνα, ἀπεφάσισε νὰ ζητήσῃ ἄλλου τύχην καὶ
λάφυρα. Καὶ δὴ καταλιπόντες οἱ Καταλάνοι τῆς
Καλλιπόλεως τὸ φρούριον, ὅπερ ἦτο τὸ ὄρη-
τήριόν των, ᾤθησαν πρὸς τὴν Θεσσαλίαν διὰ
τῆς πεφημισμένης τῶν Τεμπῶν κοιλάδος. Ἐπε-
φέροντο δὲ ὡςτις καταγιγίς φοβερὰ καὶ ἦνοιγον
δρόμον διὰ πυρὸς καὶ σιδήρου. Ὅχι δὲ μόνον
τὸ πᾶν κατεστρέφετο κατὰ τὴν φοβερὰν των
διάβασιν, ἀλλὰ καὶ μεταξὺ των καθ' ἐκάστην ἐ-
δοκιμαζόν τὰ ληστρικά των ὄπλα καὶ ἀτελεύ-
τητοι ἦσαν οἱ σπαραγμοὶ των οἱ ἐμφύλιοι. Τοιοῦ-
τοτρόπως ἐν ᾧ ἐπορεύοντο ἀπὸ Καλλιπόλεως εἰς
Κασσάνδραν ἔπεσε χειρὶ δημοφύλου ὁ Ἐντένζας,
εἰς ἐκ τῶν ἀρίστων αὐτῶν ἀρχηγῶν, ὅχι δὲ
πολλὰς ἡμέρας ὕστερον μόνῃ ἡ φυγὴ ἔσωσεν ἀπὸ
τῆς μανίας τῶν συνεταίρων Φερνάνδον τὸν Χι-
μένην. Ὁ ἰνῶντης τῆς Μαϊόρκας καὶ ὁ ἀχώρι-
στός του σύντροφος, ὁ Ῥαυμόνδος Μουντάνερ,
ἐγκατέλιπον τότε τοὺς Καταλάνους, ἀπολέσαν-
τες πᾶσαν ἐλπίδα τοῦ νὰ ἐπαναφέρωσι τὴν τά-
ξιν καὶ τὴν πειθαρχίαν εἰς τὰ ἄτακτα καὶ ἀ-
σύντακτα ἐκεῖνα στίφη. Ῥοκαφόρτης, ὁ πρε-
σβύτατος τῶν ἀρχηγῶν τῆς Ἐταιρείας, ὁ καὶ
ὑποκινητὴς ἐν τῷ κρυπτῷ, ὡς λέγεται, τῶν ἀ-
ταξιῶν, ὢν ἐμνήσθημεν, ἀνέλαβε τότε τὴν γε-
νικὴν διοίκησιν τῶν Καταλάνων. Ἡ δημοτικώ-
της, ἣς οὗτος ἀπῆλαυε, διήγειρε τὴν ζηλοτυ-
πίαν ἐκείνων, οἵτινες χθὲς ἔτι ἦσαν ὁμότιμοί
του. Δολερῶς συνελήφθη ὑπὸ τῶν ἀξίωματικῶν
του καὶ παρεδόθη εἰς τὸν ἀρχηγέτην τοῦ Ἀν-
διγαυικοῦ οἴκου (d' Anjou), ὅστις καθειρξεν
αὐτὸν ἐν Νεαπόλει, ἔπειτα δὲ καὶ τὸν ἐθανάτω-
σε. Οἱ στρατιῶται ἐξεδίκησαν τὸν πολυφίλητον
ἀρχηγὸν θανατώσαντες δεκατέσσαρας ἰππῶτας,
οὓς ὑπόπτειον ὡς παρασκευάσαντας τοῦ Ῥο-
καφόρτου τὴν πτώσιν. Ἐκτοτε δύο ἐκλεκτοὶ
ἀρχηγοὶ ἐξῆσκον ἐναλλάξ τὴν ἀρχὴν, προε-
δρεύοντος συμβουλίου ἐκ δώδεκα καπετάνων.

Φαίνεται ἐκ πρώτης ὄψεως ὅτι δὲν θὰ ἦτο
δύσκολον οἱ πολεμικοὶ τῆς βορείου Ἑλλάδος
κάτοικοι νὰ καταβάλωσι τὸ στίφος ἐκεῖνο τῶν
ἐπιδρομέων, ὅπερ κατεσπαράσσετο ὑπὸ τοσαύ-
της ἀναρχίας. Ἀλλ' ὡς ἐκ θαύματος ἡ τόσον
καθ' ἑαυτὴν διηρημένη αὕτη Ἐταιρεία, ἠνοῦτο
καὶ μετεβάλλετο εἰς σῶμα συμπαγῆ καὶ ἀνί-
κητον εὐθὺς ἄμα ἐπρόκειτο πρὸς ἀλλοφύλους
νὰ πολεμήσῃ. Τὸ ἰσχυρὸν ἐκεῖνο στρατιωτικὸν
πνεῦμα ὅπερ εἶνε ἐρριζοβολημένον εἰς τὰ βάθη

τῆς καρδίας τῶν Ἰσπανῶν κατέβλεπε κατὰ τὴν κρίσιμον τῆς μάχης ὄραν πᾶν ἄλλο αἶσθημα. Ὅταν ὁ κίνδυνος ἦτο προφανής, εἰσιῶν τὰ πάθη, ἡ σιδηρὰ πειθαρχία ἀνεφάνετο πάλιν ἀκμαία καὶ πάντες ἀγγογύστως ὑπήκουον εἰς τὸν ἀρχηγόν, καθ' οὗ συνώμνουν ἴσως ἐν τῷ κρυπτῷ ἢ ἐμελλον νὰ τὸν δολοφονήσωσι τὴν ἐπαύριον.

Τοιοῦτοι ἦσαν οἱ ἄνδρες, οἵτινες κατὰ τὸ ἔτος 1310 ἠνώθησαν μετὰ τοῦ στρατοῦ τοῦ δουκὸς τῶν Ἀθηνῶν. Συνεποσοῦντο εἰς 35,000 ἵππεις καὶ 3,000 πεζοὺς. Ὁ Γαλιέρος πολὺ ταχέως ἐγένετο προσφιλὴς εἰς τοὺς Καταλάνους καὶ διότι μετὰ πολλῆς εὐχερείας ὠμίλει τὴν Ἰσπανικὴν γλῶσσαν καὶ διὰ τὴν μεγάλην ἀνδρίαν καὶ τὸ θάρρος, ἃ ἐπεδείκνυεν εἰς πᾶσαν συμπλοκὴν. Τριάκοντα θεσσαλικά φρούρια ἀντήμειψαν τὰς νίκας τῶν συμμάχων, νέκι δὲ κτήσεις ἐπεζέτειναν, ἐτακτοποιήσθη καὶ ἐνεδυναμώσαντο τοῦ δουκίου τῶν Ἀθηνῶν τὰ σύνορα. Ἄλλ' οἱ Καταλάνοι ἦσαν διὰ τὸν Γαλιέρον πολὺ φοβερώτεροι ἐχθροὶ παρὰ οἱ προφρονεῖς πολέμιοι. Ἐστρατοπεδευμένοι ὄντες ἐν ταῖς πλουσίαις καὶ εὐφόροις ἐπαρχίαις τῆς Ἑλλάδος δὲν ἠθέλησαν κατ' οὐδὲν νὰ μεταβάλλωσι τὸν συνήθη τῶν βίον. Ὅχι μόνον κατέστρεφον τὸ δουικὸν ταμεῖον διὰ τῶν μεγάλων μισθῶν, οὐδ' ἐλάμβανον, ἀλλὰ ἠφάνιζον καὶ τοὺς ἀγρούς, ἐλήστρευον τὰς πόλεις καὶ παντοιοτρόπως κατέθλιβον τοὺς κατοίκους. Ἦτο ἀνάγκη κατεπεῖγουσα ν' ἀπέλθωσιν οἱ βάρβαροι ἐκεῖθεν, οἵτινες δὲν ἐφρόντιζον παρὰ πῶς νὰ εὕρωσι λείαν καὶ οὐδεμίαν ἐδείκνυον ὄρεξιν νὰ καταλίπωσι τὰ εὐφορα πεδία τῆς Βοιωτίας καὶ τῆς Φωκίδος.

Μάτην ἐπειράτο ὁ Γαλιέρος νὰ πείσῃ τοὺς συμμάχους τοῦ ὅτι οὐδεμίᾳ ὑπῆρχε πλέον ἀνάγκη τῆς παρουσίας των, διότι ὁ πόλεμος εἶχε τελειώσῃ. Οἱ Καταλάνοι δὲν εἶχον σκοπὸν νὰ φύγωσιν. Ὁ δούξ ἠναγκάσθη διαρρήδην νὰ δηλώσῃ πρὸς αὐτοὺς ὅτι ἦτο ἐπάναγκας νὰ καταλίπωσι τὴν Ἑλλάδα. Ἐκεῖνοι ἐζήτουν τότε τοὺς καθυστεροῦντας μισθοὺς των, ἀνθ' ὧν τοῖς ἐπεδείκνυεν ὁ δούξ τὰς ὑπ' αὐτῶν ἐπενεχθείσας καταστροφὰς εἰς τὴν χώραν των, λέγων ὅτι ἀρκούντως εἶχον πληρωθῆ. Τὰ πράγματα εἶχον καταντήσῃ εἰς τὸ σημεῖον, ἔνθα ἀδύνατος πλέον καθίστατο ἡ συνδιαλλαγή, ἔπρεπε δ' ἡ τύχη τῶν ὅπλων νῆπορασίση. Ἐνόμιζε δὲ ὁ δούξ ὅτι διὰ τοῦ πολυκριθμοῦ καὶ συντεταγμένου στρατοῦ τοῦ εὐχερέστατα θὰ ἠδύνατο νὰ ἐκβάλῃ τῆς χώρας του τοὺς ξένους συμμάχους, ὡς ληστρικὴν τινα συμμορίαν.

Φράγχοι καὶ Καταλάνοι συνηντήθησαν τὸν μάρτιον τοῦ 1311 παρὰ τὰς ὄχθας τοῦ Κηρισοῦ, εἰς τὴν πεδιάδα Σκριποῦ, ἔνθα τὸ πάλαι ἔκειντο ὁ Ὀρχομενὸς καὶ ἡ Χαϊρώνεια. Ἄν ὁ Γαλιέρος εἶχε πείρην τῆς παλαιᾶς ἱστορίας ἢ ἔθελεν ἴσως ἀποτραπῆ καὶ δὲν ἤθελε συνάψει μά-

χην κρισιμωτάτην ἐν τόπῳ, ὅστις φαίνεται ἀνεκαθεν εὐνοήσας τοὺς βαρβάρους. Ἐκεῖ ἠττήθησαν ὑπὸ τοῦ Φιλίππου οἱ Ἕλληνας καὶ οἱ στρατοὶ τοῦ Μιθριδάτου ὑπὸ τοῦ Σύλλα. Ἄλλ' ὁ δούξ ἦτο πλήρης θάρρους καὶ τόλμης. Ἠγεῖτο στρατοῦ τρισχιλίων ἵππεων, δεκατρισχιλίων πεζῶν καὶ ἑξακισχιλίων ψιλῶν Ἑλλήνων. Αὐτὸς ὁ ἴδιος διέκειε διακοσίους ἐκ περιφανοῦς γένους βαρώνους καὶ ἑπτακοσίους εὐγενεῖς πολεμιστὰς, οὓς τὴν προτεραίαν εἶχεν ἀναδείξει ἵππότας. Καὶ οἱ Καταλάνοι δὲ πάλιν περιέμενον ἀτρόμητοι καὶ πλήρη πεποίθησιν ἔχοντες εἰς τὸ ἀδιάσειστον πεζικὸν των, συνάμα δὲ εἶχον φροντίσει νὰ παρασκευάσωσιν εἰς ἑαυτοὺς, ὡς θὰ ἴδωμεν, καὶ ἄλλα πλεονεκτήματα.

Αἱ πεδιάδες τῆς Λεβαδείας, ἔνθα ἔμελλε νὰ συναφθῆ ἡ μάχη, ὑλομανοῦσι κατὰ τὸ ἔαρ καὶ καλύπτονται ὑπὸ ἀφθόνου βλαστήσεως· τὰ ἔλη τῆς Κωπαίδος ὑποκρύπτονται ὑπὸ παχὺ στρώμα πρασινάδας, ἧτις, κατὰ τὴν ὄραν τῶν βροχῶν, παρέχει εἰς αὐτὰ ἀπατηλὴν ὄψιν ἐκτεταμένου καὶ εὐφόρου λειμῶνος. Ὑπὸ τὴν πρασινάδα ἐλάνθηνεν ἄπειρον πλῆθος λάκκων βορβορώδους καὶ στασίμου ὕδατος, ἀδύνατον δ' ἦτο ἀβλαβῶς νὰ προχωρήσῃ τις ἐντὸς τῶν ὀρίων τῶν ἀσταθῶν τοῦ ἀπατηλοῦ λειμῶνος, ἂν δὲν εἶχεν ὀδηγὸν πεπειραμένον. Ἐν τῷ δ' ὁ δούξ τῶν Ἀθηνῶν κατεγίνετο εἰς τὸ νὰ συντάξῃ τὴν στρατιάν του, οἱ Καταλάνοι τρεῖς ὄλας νύκτας κατέτριψαν διοχρεῦντες εἰς τὴν πεδιάδα τοῦ Ὀρχομενοῦ τὰ ὕδατα τοῦ Κηρισοῦ καὶ τῶν ἄλλων βυάκων, οἵτινες ἐκβάλλουσιν εἰς τὴν Κωπαίδα. Τοιοῦτω τρόπῳ κατέστησαν μὲν τὸν τόπον ἀδιάβατον ἐντελῶς εἰς τοὺς ἵππους, αὐτοὶ δὲ συνεκεντρώθησαν εἰς τὸ ἀντίπεραν. Μεταξὺ αὐτῶν καὶ τοῦ δουκὸς ὑπῆρχον τὰ ἔλη.

Μάτην κατήγγειλαν οἱ Ἕλληνας πρὸς τὸν δούκα τὸν δόλον τῶν Ἰσπανῶν καὶ προσεπάθησαν νὰ τῷ ὑποδείξωσιν ὅτι ἀπατηλὸν ἦτο τὸ πλεονεκτήμα, ὅπερ ἐνόμιζεν ὅτι θὰ ἔχῃ τὸ ἱππικὸν του, ὅτι ἔλη καὶ ὄχι πεδιάς ἦτο ὅ,τι ἐπρασίניζεν ἐνώπιόν του. Ἐν τῷ ἵπποτικῷ του θάρρει ἠπίσται εἰς τοιοῦτον στρατήγημα, εἰς ὃ δὲν θὰ κατεδέχετο αὐτὸς νὰ καταφύγῃ, καὶ ἔδωκε τὸ σύνθημα τῆς μάχης, πρῶτος αὐτὸς πρὸ τῶν ἄλλων ὀρμήσας.

Τὴν ἐπελθοῦσαν καταστροφὴν τὴν διηγείται ὡς ἐξῆς ἱστορικὸς σύγχρονος, Νικηφόρος ὁ Γρηγοράς:

«Ἰδὼν, λέγει,—μεταφράζομεν δὲ τὸν Γρηγορᾶν χάριν τῶν πολλῶν—τὴν πεδιάδα ταύτην κεκαλυμμένην ὑπὸ τῆς πολλῆς χλόης τῆς πᾶσας καὶ μὴ ἐννοήσας τίποτε ἐκ τῶν γενομένων, (ὁ δούξ) βοήσας καὶ κροστῆρας συγχρόνως τοὺς περὶ αὐτὸν ἵππεις ὀρμᾶ ἐναντίον τῶν πολεμίων, οἵτινες ἔμενον ἀκίνητοι εἰς τὰς θέσεις των ἐκτὸς τῶν ὀρίων τῆς πεδιάδος καὶ προσεδόκων τὴν ἴ-

δικήν του ἔφοδον. Ἀλλὰ πρὶν ἢ φθάσῃ ἐν τῷ μέσῳ τῆς πεδιάδος, ὡς νὰ εἶχον δεσμευθῇ οἱ ἵπποι κατὰ τοὺς πόδας ὑπὸ δυνατοῦ τινὸς δεσμοῦ καὶ ὑποχωρούσης τῆς ὑγρανθείσης γῆς εἰς τὸ βαρύτερον αὐτῶν πάτημα, ἄλλοι μὲν μαζὶ μετὰ τοὺς ἵππους ἤρχισαν νὰ κυλιῶνται εἰς τὴν λάσπην, ἄλλοι δὲ βίψαντες κάτω τοὺς ἵππους ἔτρεχον ἀτάκτως εἰς τὴν πεδιάδα καὶ ἄλλοι τέλος, ἀφ' οὗ κατέχωσαν εἰς τὴν λάσπην καὶ τοὺς τέσσαράς των πόδας, ἴσταντο εἰς τὸν αὐτὸν τόπον, ὑποβαστάζοντες τοὺς ἐπιβάτας των ὡς ἀνδριάντας. Οἱ Καταλάνοι λοιπὸν ἀναλαβόντες θάρρος ἕνεκα τούτου, τοὺς περιεκύκλωσαν μετὰ βέλη των καὶ τοὺς κατέσφαξαν πάντας. . . . . Οὕτω λοιπὸν ὡς ἂν εἰς τὸ πικινίδιον τῶν κύβων μεταβληθείσης τῆς τύχης, ἔγειναν οἱ Καταλάνοι κύριοι τῆς ἀρχῆς καὶ ἐλύτρωσαν ἑαυτοὺς ἀπὸ τῶν μακρῶν περιπλανήσεων. ¹

Τοιαύτη ἐγένετο ἡ δραματικὴ ἀληθῶς αὕτη μάχη, ἧς ἡ ἔκβασις συμπαρέσυρε τὸ δουκάτον τῶν Ἀθηναίων εἰς τὴν ἐσχάτην κακοδαιμονίαν, εἰς τὴν μοιραίως ἦτο ὁ Γαλιέρρος, ὅπως καὶ οἱ πρόγονοι αὐτοῦ, προωρισμένοι. Ἡ ἐν τῇ Ἀττικῇ δυναστεία τῶν Φράγκων ἐπὶ ὄλον αἰῶνα διαρκέσασα ἐξηφανίσθη ἐντὸς ὀλίγων ὥρων εἰς τὰς καταθόθρας τοῦ Ὀρχομενοῦ. Ὁ υἱὸς τοῦ Γαλιτέρου ἔκαμε ματαίαν ἐν ἔτει 1330 ἀπόπειραν πρὸς ἀνάκτησιν τοῦ δουκικοῦ θρόνου, ὃ δὲ τίτλος τοῦ δουκὸς τῶν Ἀθηναίων παρέμεινε ἐπὶ πενήκοντα ἀκόμη ἔτη ἐν τοῖς χρονικοῖς τῆς γαλλικῆς εὐγενείας, μέχρι δὴλα δὴ τοῦ 1381, ὅτε τέλος ἐξηφανίσθη, θανόντος ἀτέκνου τοῦ τελευταίου τῶν Βριεννιδῶν γόνου, Σωϊέρου τοῦ Ἐγκιένης (Sohier d'Englihen). Ὑφίσταται ὅμως ἔτι μετὰ τῶν τῆτων τῶν βασιλέων τῆς Ἰσπανίας, ὡς κληρονόμων καὶ διαδόχων τῶν βασιλέων τῆς Σικελίας καὶ τῆς Ἀραγωνίας, ἐν νόμῳ τῶν ὁσίων ἐλαβόν μετὰ τὴν παρὰ τὸν Κηρισὸν νίκην τὴν κατοχὴν τῆς Ἀττικῆς καὶ τῆς Βοιωτίας οἱ Καταλάνοι.

Αἱ Ἀθηναὶ δὲν ἀνέλαβον πλέον μέχρι τῶν ἀρχῶν τοῦ παρόντος αἰῶνος. Οἱ Καταλάνοι, κατὰ τὴν συνθήειάν των, τὰς διήρπασαν. Οἱ τούτων διάδοχοι, οἱ Ἴταλοι Ἀγκικαίουόλοι, δὲν κατώρθωσαν νὰ ἐπουλώσωσι τὰς βαθείας τῆς περιδόξου πόλεως πληγὰς. Οἱ μετὰ τοὺς Γενουαίους ἐπελθόντες Τοῦρκοι ἔθηκαν τέρμα καὶ εἰς τὰ τελευταῖα λείψανα τῆς παλαιᾶς εὐδαιμονίας.

Πλὴν ἀλλ' ὅμως καὶ αἱ Ἀθηναὶ καὶ τὸ γένος τὸ ἑλληνικὸν ἐπέζησαν εἰς πάντας τοὺς κατακτητὰς, εἰς πάσας τὰς καταστροφὰς. Ἦνε ἀληθῶς θαῦμα ἡ ἀνάστασις τοῦ λαοῦ τούτου, ὅστις ἔμεινε ἀεὶ ποτε ὁ αὐτὸς μετὰ τοσαύτας περιπετείας. Τὸ θαῦμα τοῦτο ὀφείλεται κατὰ μέγα μέρος εἰς τὴν Φραγκοκρατίαν. Τῷ ὄντι,

ὅτε πρῶτον ἐπεφάνησαν οἱ Φράγκοι, ἡ Ἑλλάς πάσα ἦτο βυθισμένη ἐντὸς τῆς ἐνότητος τοῦ μεγάλου Βυζαντινοῦ κράτους. Ἀλλὰ μετὰ τὴν ἰδρυσιν τῶν δύο ἀνεξαρτήτων ἡγεμονειῶν τῆς Ἀττικῆς καὶ τῆς Πελοποννήσου ὑπὸ τῶν συσρατιωτῶν τοῦ βασιλέως τῆς Θεσσαλονίκης, ἀνευρέθη πάλιν ὁρθία ὡς ἐκ μαγείας εἰς τὰ παλαιὰ τῆς σύνορα καὶ σχεδὸν μετὰ τὴν παλαιάν τῆς δόξαν. Ἐκτοτε ἀνέκτησε πάλιν καὶ διὰ παντὸς πλέον τὴν ἐπὶ στιγμῆν ἐξαφανισθεῖσαν συναίσθησιν τῆς ἰδικιτέρας αὐτῆς ὑπάρξεως καὶ οὕτως εἰπεῖν τῆς ἀτομικότητός της. Μὲ ὅλας τὰς καταστροφὰς καὶ τέσσαρων αἰῶνων δουλείαν, διετήρησεν ἄσβεστον τὴν ἀνακτηθεῖσαν ἐκείνην συναίσθησιν καὶ ἐζήσῃ διὰ τοῦ πατριωτισμοῦ. Δὲν ἔπαυσε δίδουσα ἔκτοτε περιφανῆ ἐθνικῆς αὐθυπαρξίας δείγματα, ἐδῶ μὲν, κρύφα καὶ λεληθότως, ἐν τοῖς κόλποις τῶν ἀπειροπληθῶν αὐτῆς κοινοτήτων, ἃς οὐδεμία κατάκτησις ἠδυνήθη ποτὲ νὰ καταστρέψῃ, ἐκεῖ δὲ, φανερὰ καὶ ἡρωϊκῶς, εἰς τῶν Κλεφτῶν τὰ στρατόπεδα, οἵτινες ἦσαν διατεταγμένοι ἀπὸ τῶν ἄκρων τῆς Μάνης μέχρι τῶν βράχων τοῦ Σουλίου καὶ τοῦτο μέχρι τῆς ἡμέρας καθ' ἣν ἐπανεῖδε πάλιν τοὺς Γάλλους, ὅχι ὡς δυνάστας πλέον, ἀλλ' ὡς ἐλευθερωτὰς.

ΟΙ ΚΑΤΑ ΤΟΥ ΓΕΝΕΙΟΥ ΔΙΩΓΜΟΙ ΕΝ ΡΩΣΙΑ

Πλεῖστα ὅσα ἔχουσι γραφῇ περὶ γενειάδος καὶ δύναται νὰ γείνη συλλογὴ τόμων ὄλων ἐξιστορούντων τοὺς κατὰ καιροὺς συρμούς καὶ τὰς διαφόρους περιπετείας αὐτῆς. Τῶν δὲ σπουδαιοτέρων καταδιώξεων εἶναι ὅσας ἐν Ῥωσίᾳ ἐπὶ Πέτρου τοῦ μεγάλου καὶ τῶν διαδόχων αὐτοῦ ὑπέστησαν οἱ φέροντες γένειον.

Πέτρος ὁ μέγας, ἐπιστρέψας κατὰ τὸ 1698 εἰς τὰ κράτη του, μετὰ διαμονὴν δύο σχεδὸν ἔτων ἐν Ὀλλανδίᾳ, Ἀγγλίᾳ καὶ Γερμανίᾳ, ἠθέλησε νὰ ἐπιχειρήσῃ ἀναμορφώσεις δι' ὧν ἐνόμιζεν ὅτι ἤθελε δυνηθῆ νὰ εἰσαγάγῃ εἰς τὴν χώραν του πολιτισμὸν ὅμοιον πρὸς ὃν εἶχε γνωρίσει ἐν τοῖς ταξειδίοις του· ἐνόμισε δὲ πρόπον νὰ μεταχειρισθῇ τὴν ἀπεριόριστον ἐξουσίαν του μέχρι τοσούτου, ὥστε καὶ ν' ἀναγκάσῃ τοὺς Ῥώσους νὰ δεχθῶσι τὰς ξενικὰς συνηθείας. Τῆς δὲ συνηθείας τοῦ φέρειν μακρὰν γενειάδα ἐκλειψάσης παντοῦ σχεδὸν περὶ τὰ τέλη τοῦ 17' αἰῶνος, ὁ μονάρχης τῶν Ῥώσων προέγραψε τὴν γενειάδα καὶ τοὺς μύστακας καὶ ἐν τῷ ἰδίῳ κράτει. Ἐκαμε τοῦτο ἀπλῶς μόνον ἵνα συνειθίσῃ τοὺς ὑπηκόους του εἰς τυφλὴν ὑποταγὴν καὶ νὰ καταστήσῃ οὕτως εὐκολωτέρως ἄλλας σπουδαιοτέρας ἀναμορφώσεις τὰς ὁποίας εἶχε κατὰ νοῦν. Γνωρίζων ὅμως τὴν τοῦ ἔθνους στοργὴν πρὸς τὰς παλαιὰς αὐτοῦ συνηθείας περιέμενε ἀντίστασιν· καὶ πράγματι ἔσχε